

Отримано: 2 липня 2022 р.

Прорецензовано: 10 серпня 2022 р.

Прийнято до друку: 15 серпня 2022 р.

e-mail: Olenalysenko8@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-14(82)-139-142

Лисенко О. А. Лінгвістичні аспекти юридичної термінології сучасного законодавства. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острого : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 14(82). С. 139–142.

УДК: 811.161.2:340.113

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9424-350X>

Web of Science Researcher ID: ACQ-8032-2022

Лисенко Олена Анатоліївна,

кандидат філологічних наук, доцент,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті досліджено лінгвістичні аспекти юридичної термінології сучасного законодавства. Визначено поняття, основні риси й функції юридичних термінів. Виявлено особливості функціонування законодавчих термінів. Проаналізовано значення дефініцій у законодавчих актах. Установлено, що дефінітивність є однією з головних ознак і характеристик юридичного терміна. Законодавчі визначення мають бути однозначними, чіткими, стислими, логічно та лінгвістично правильними, загальними та охоплювати найістотніші характеристики предмета чи явища.

Виокремлено лінгвістичні проблеми, пов'язані із застосуванням юридичної термінології в текстах нормативно-правових актів. Акцентовано увагу на адаптації сучасного національного законодавства до права ЄС. Серед основних лінгвістичних питань юридичної термінології визначено проблеми юридичного перекладу законодавчих термінів; невмотивованість використання іноземних запозичень при перекладі законодавства ЄС; невідповідність юридичних термінів нормам української літературної мови, невмотивованість способів словотвору, відсутність уніфікованості термінів, що вживаються в оригіналі та перекладі одного із законодавчих актів ЄС, омонімія й полісемія термінів та їхнє неоднозначне застосування в законодавчих актах України та ЄС. Підкреслено, що адекватність перекладу правничої термінології є вкрай важливою для виконання правом регулятивної функції.

Запропоновано правила вживання іноземних термінів в нормативно-правових актах. Виявлено особливості ролі юридичної термінології у функціонуванні права. Зроблено висновок, що уніфікація, систематизація та впорядкування юридичної термінології сприятимуть процесу інтеграції вітчизняного законодавства до європейської правової системи.

Ключові слова: юридична термінологія, законодавчий термін, дефініція, законодавство України, нормативно-правовий акт, право ЄС, іноземний термін, юридичний переклад.

Olena Lysenko,Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Yaroslav Mudryi National Law University

LINGUISTIC ASPECTS OF LEGAL TERMINOLOGY OF MODERN LEGISLATION

The article examines the linguistic aspects of legal terminology of modern legislation. The concepts, main features and functions of legal terms are defined. The peculiarities of the functioning of legislative terms are revealed. The meaning of definitions in legislative acts is analyzed. It is established that definiteness is one of the main features and characteristics of a legal term. Legislative definitions must be unambiguous, clear, concise, logically and linguistically correct, general and cover the most essential characteristics of the subject or phenomenon. Linguistic problems related to the use of legal terminology in the texts of normative legal acts are singled out. Emphasis is placed on the adaptation of modern national legislation to EU law. Among the main linguistic issues of legal terminology are the problems of legal translation of legislative terms; unmotivated use of foreign borrowings in the translation of EU legislation; inconsistency of legal terms with the norms of the Ukrainian literary language, unmotivated ways of word formation, lack of uniformity of terms used in the original and translation of one of the EU legislative acts, homonymy and polysemy of terms and their ambiguous application in Ukrainian and EU legislation. It is emphasized that the adequacy of the translation of legal terminology is extremely important for the legal function of the regulatory function. The rules of use of foreign terms in normative-legal acts are offered. The peculiarities of the role of legal terminology in the functioning of law are revealed. It is concluded that the unification, systematization and streamlining of legal terminology will facilitate the process of integration of domestic legislation into the European legal system.

Keywords: legal terminology, legislative term, definition, legislation of Ukraine, normative legal act, EU law, foreign term, legal translation.

Розвиток сучасного національного законодавства пов'язаний насамперед із змінами, що відбуваються в нашому суспільстві. В умовах військової агресії Росії проти України наша держава приймає низку нових нормативних правових актів, законодавча система невпинно й активно розвивається, відповідаючи на виклики сучасних реалій. 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата в члени ЄС, що зумовило необхідність приведення національного законодавства у відповідність до права ЄС, обов'язкового прийняття *acquis communautaire* (правової системи Європейського Союзу), а також юридичних та інституційних механізмів її впровадження. Для успішної адаптації законодавства України до законодавства ЄС важливе значення має впорядкування юридичної термінології, а вироблення сталої системи юридичних понять і термінів мусить стати одним із пріоритетних напрямів правових реформ. Отже, дослідження лінгвістичних аспектів сучасної законодавчої термінології є вельми важливим та актуальним на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Юридична термінологія вже тривалий час привертає увагу як юристів, так і лінгвістів. Науковці досліджують різні аспекти термінології: загальнотеоретичні питання походження, функціонування та розвитку (Н. Яцишин, 2011; О. Каленюк, 2015; М. Любченко, 2015; М. Паночко, 2013; Н. Трач, 2009; М. Вербенц, 2004 та ін.), особливості юридичної техніки (Б. Кіндюк, 2019; І. Шутак, 2017; В. Лебеденко, 2014; М. Панов, 2015; О. Легка, 2012 та ін.), гармонізацію термінології законодавства України і права ЄС (К. Трихліб, 2014; В. Муравйов, 2013; Л. Беседіна, 2012; Ю. Шемшученко, 2003 та ін.), запозичення в терміносистемі права (П. Лунь, 2013; Н. Шеремета, 2012; М. Клочко, 2009 та ін.). Чимало дисертаційних досліджень присвячені різним питанням юридичної термінології: формування української

криміналістичної термінології (Л. Гапонова, 2012), лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології (Т. Лепеха, 2000), термінологія конституційного права України: історія становлення та системна організація (П. Луцько, 2014), термінологія цивільного законодавства в системному і семасіологічному аспектах (на матеріалі Цивільного кодексу України) (Р. Монастирська, 2012) та ін.

Формулювання мети статті. Питання мовних особливостей функціонування термінології законодавства України, на нашу думку, не отримало належного висвітлення та комплексного розгляду в наукових працях українських учених. Тому метою нашого дослідження є виявлення та аналіз основних лінгвістичних аспектів сучасної законодавчої термінології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливої уваги потребує термінологія законодавства, оскільки у сфері законодавства від правильності формулювань та використання термінології залежить чинність правових норм. Терміни сприяють найбільш точному та інформативному викладу змісту нормативно-правових актів. Ступінь розробки й упорядкованості, стан і глибина наукового дослідження юридичної термінології є показниками розвитку держави, суспільства, нації, національної свідомості та правосвідомості (Артикуца, 2009).

У визначеннях, які подаються у працях з термінознавства, термін характеризується як слово або словосполучення, яке виражає спеціальне (наукове, технічне та ін.) поняття. Під юридичним терміном науковці розуміють слово або словосполучення, яке позначає спеціальне поняття правової сфери та має визначення (дефініцію) в юридичній літературі (законодавчі акти, термінологічні словники, наукові праці). Система нормативних юридичних термінів утворює термінологію законодавства. Термін виконує нормативну, денотативну функцію, виступає специфічною назвою правової реальності, що відображає її зміст відповідно до сучасного рівня знань. Виконуючи сигніфікативну функцію, він взаємопов'язаний лише з термінами і його важко співвіднести з іншими мовними символами. Вирішальну роль у розвитку юридичного терміна відіграє поняття, яке може відрізнитися від нього (через швидкий розвиток наукового знання). Оскільки для утворення термінологічних одиниць використовуються мовні символи, а слова існують за законами природної мови, терміни мають усі тенденції мовних знаків. Термін допомагає передати правову інформацію та розрізнити юридичні поняття та категорії.

Важливою умовою вживання юридичних термінів у законодавчих актах є обов'язкова наявність дефініцій, які сприяють правильному розумінню й застосуванню закону, значно покращують якість і весь механізм правового регулювання. Дефінітивність є однією з головних ознак і характеристик правового терміна. Законодавчі визначення мають бути однозначними, чіткими, стислими, логічно та лінгвістично правильними, точними та охоплювати найістотніші характеристики предмета чи явища. За наявності визначення в нормативно-правових актах термін вважається кодифікованим.

Дефінування – це складний процес, який підпорядковується певним правилам. Перш ніж сформулювати визначення термінів, необхідно якомога глибше і детальніше вивчити наявні поняття як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Зокрема, відповідно до Зasad і правил розроблення стандартів на терміни та визначення понять, основними вимогами є такі: сумірність, наявність тільки суттєвих ознак, системність, уникнення хибного кола, уникнення тавтології, уникнення заперечувальних ознак незаперечного поняття, однозначність, несуперечливість визначенням понять інших стандартів, раціональна (оптимальна) стислість, визначеність поняття, мовна правильність визначення, унормованість визначення (Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять, 2009).

Отже, законодавчі дефініції – це визначення термінів, встановлені в законах і підзаконних актах компетентним нормотворчим органом. Зміст юридичного визначення полягає в тому, щоб розкрити значення поняття, зазначеного в терміні, сприяти об'єктивному і правдивому відображенню правової дійсності, відокремити один термін від іншого в межах певної терміносистеми; сприяють забезпеченню доступності та ясності мови права; забезпечують відносну визначеність у праві (Любченко, 2015: 125).

У сучасному законодавстві можна виокремити такі проблеми, пов'язані із застосуванням юридичної термінології в текстах нормативно-правових актів: непослідовність у використанні термінології законодавцями; відсутність чіткості (уніфікованості) у використанні нормативно-правових термінів у законах та статутах; неточні визначення термінів, змішування понять: деякі терміни не чітко визначені в законах, або надані дефініції не точно відображають зміст відповідних правових понять; наявність синонімів: конкретизація юридичного явища в різних термінах, які можуть мати різне смислове навантаження та ускладнювати розуміння змісту нормативно-правового акта; полісемія та омонімія законодавчих термінів; надмірне й недоречне вживання термінів іншомовного походження; використання термінів, що не відповідають нормам сучасної української літературної мови.

З огляду на адаптацію національного законодавства до права ЄС серед головних мовних проблем юридичної термінології необхідно назвати такі: проблеми юридичного перекладу законодавчих термінів; невмотивованість використання іноземних запозичень при перекладі законодавства ЄС; невідповідність юридичних термінів нормам української літературної мови, невмотивованість способів словотвору, відсутність уніфікованості термінів, що вживаються в оригіналі та перекладі одного із законодавчих актів ЄС, полісемія термінів та їхнє неоднозначне застосування в законодавчих актах України та ЄС; омонімія термінів юридичної терміносистеми; відсутність чіткого розмежування значень термінів вітчизняної та європейської правових систем (синонімія). Проблема гармонізації термінологічного складу українського законодавства із законодавчими актами ЄС викликана в Україні також певними позамовними факторами, зокрема відсутністю системних підходів до творення правової термінології, недостатнім рівнем розробки власних українських термінологічних стандартів (Кияк, 2002).

Адекватність перекладу правничої термінології є вкрай важливою для виконання правом регулятивної функції. Багато термінів, які трапляються в правових актах ЄС, не мають відповідників в українській мові, тому перекладачам доводиться витрачати чимало зусиль, щоб запропонувати якісний переклад невідомих вихідних категорій, інститутів та закріплених за ним понять українською мовою (Касяненко, 2011). Практика перекладу законодавства ЄС доводить, що для того, щоб знайти відповідну перекладену версію вихідного правового терміна, необхідно порівняти терміни оригінального законодавства та подібних текстів (паралельних версій), укладених різними офіційними мовами ЄС.

На нашу думку, проблеми юридичного перекладу необхідно вирішувати практично: залучати до законотворчого процесу як юристів, так і лінгвістів. Перекладачі-лінгвісти повинні розуміти специфіку юридичної термінології, а правознавці – не

ігнорувати мовні правила. Так, С. Головатий звертає увагу на те, що термін «верховенство права» часто плутають з терміном «верховенство закону». Автор зазначає, що одним із найважливіших елементів «заплутаності» в аналізі проблеми є відсутність стандартизованої української юридичної термінології, яка б відповідала характеру та змісту іноземних правових категорій та понять, у тому числі категорії «верховенство права». Мовна помилка полягає в тому, що англійською «law» переважно перекладається як «закон», а не «право», таким чином – поняття «rule of law», яке тлумачиться українською як «верховенство» або «панування» «закону», не тільки призводить до неправильної термінології, а й безпосередньо веде до спотворення цієї правової концепції (вчення чи теорії) в цілому (Головатий, 2003).

Слід зауважити, що українське законодавство перенасичене термінами іншомовного походження. Трапляються такі іншомовні терміни, що легко можна замінити питомими українськими термінами: «бартер» – «товарний обмін»; «мер» – «голова міста», «витратний ліміт» – «витратна межа», «акцепт» – «прийняття», «агентська (шипчандлерська) діяльність» – «агентська (судноторговельна) діяльність» та ін. Іноді іншомовні терміни подано з поясненням у дужках: «банк-еквайр (обслуговуючий банк)», «ріелторська фірма (агентство нерухомого майна)», «турист (мандрівник)» (Трач, 2003).

Щоб правильно й доречно вживати іншомовні терміни в нормативно-правових актах необхідно дотримуватися таких правил:

1) якщо іншомовний термін має український еквівалент, використовувати його не варто. Такі запозичення часто використовуються без потреби в мові законодавчих документів і можуть бути замінені українськими відповідниками, наприклад: репродукувати – відтворювати, дебати – обговорювання, ідентичний – тотожний, координувати – погоджувати, лімітувати – обмежувати, превалювати – переважати. Однак, якщо цим словам надається точне термінологічне значення, тоді вони не повинні замінюватися, зокрема в законодавчих актах не замінюються інтернаціоналізми;

2) іншомовні терміни слід вживати точно й правильно, відповідно до значень, зафіксованих у термінологічних словниках;

3) не слід вживати в одному тексті на позначення одного поняття запозичений термін та його українській еквівалент. Законодавець повинен мусити надати перевагу одному з двох слів і послідовно використовувати його в усіх законодавчих актах.

Актуальним питанням законотворчої діяльності є використання неоднозначної (полісемічної) юридичної термінології в текстах нормативно-правових актів. Для уніфікації юридичної термінології при вираженні певного поняття в нормативно-правових актах необхідно послідовно вживати один термін, а при вираженні різних понять – використовувати різні терміни. Прийняті закони мають бути термінологічно сумісними, містити бездоганні визначення, бути уніфікованими та універсально застосовуватися у різних сферах законодавства. Понятійний апарат законодавства повинен мати єдині терміни та визначення для вираження найбільш загальних і водночас найважливіших ознак правових предметів чи явищ. Ці поняття можуть розвиватися в галузевих нормативно-правових актах, але переглянуті визначення все одно мають ґрунтуватися на базових дефініціях. Неточне використання терміна може призвести до неправильного тлумачення норм права.

Висновки. Таким чином, юридична термінологія сучасних законодавчих актів потребує постійної уваги правознавців і мовознавців. Зважаючи на адаптацію законодавства України до європейського права, необхідна уніфікація, систематизація та впорядкування термінології, що використовується цими двома правовими системами. Необхідно зважати на відповідність не тільки форми термінів, а й змісту правових понять. У подальшому треба розробити правила та принципи щодо унормування юридичної термінології в законодавчих актах. Це сприятиме процесу інтеграції вітчизняного законодавства до європейської правової системи.

Література:

1. Артикуца Н. В. Законодавчі терміни та їх визначення. *Наукові записки Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»*. К., 2009. Т. 90 : Юридичні науки. С. 41.
2. Гапонова Л. Є. Формування української криміналістичної термінології : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2012. 18 с.
3. Головатий С. «Верховенство закону» versus «верховенство права»: філологічна помилка, професійна недбалість чи науковий догматизм? *Вісник Академії правових наук України*. Х., 2003. № 2/3. С. 110.
4. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять : ДСТУ 3966-2009. [Чинний від 2009-07-01]. К. : Держстандарт України, 2000. С. 20 (Національний стандарт України).
5. Касяненко Д. С. Особливості перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів в контексті євроінтеграції України : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 – перекладознавство; Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2011. 16 с.
6. Княк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2007. № 32. С. 104–108.
7. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2000. 19 с.
8. Луньо П. С. Термінологія конституційного права України: історія становлення та системна організація : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2014. 20 с.
9. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. 280 с.
10. Монастирська Р. І. Термінологія цивільного законодавства в системному і семасіологічному аспектах (на матеріалі Цивільного кодексу України) : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2012. 20 с.
11. Трач Н. С. Термінологія сучасного законодавства України (лексичний аспект). *Наукові записки Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»*. К., 2003. Т. 22 : Гуманітарні науки. С. 28.

References:

1. Artykutsa, N. V. (2009). Legislative terms and their definitions. *Naukovi zapysky Nats. un-t «Kyievo-Mohylyans'ka akademiya»*, 90, 41 [in Ukrainian].
2. Haponova, L. Ye. (2012). *Formation of Ukrainian forensic terminology*. Extended abstract of candidate's thesis. Zaporizhzhya : Zaporiz'kyi nats. un-t [in Ukrainian].
3. Holovaty, S. (2003). "Rule of law" versus "rule of law": philological error, professional negligence or scientific dogmatism? *Visnyk Akademiї pravovykh nauk Ukrainy*, 2/3, 110 [in Ukrainian].

4. *Principles and rules for developing standards for terms and definitions*. (2009). DSTU 3966-2009 from 01th July 2010. Kyiv: Derzhstandart Ukraine [in Ukrainian].
5. Kasyanenko, D. S. (2011). *Features of translation and lexical harmonization of legislative acts in the context of Ukraine's European integration*. Extended abstract of candidate's thesis. Odesa: Pivdennoukrayins'kyy nats. ped. un-t im. K. D. Ushyns'koho [in Ukrainian].
6. Kyyak, T.R. (2007). Functions and translation of terms in professional texts. *Visn. Zhytomyr. derzh. un-tu im. I. Franka*, 32, 104–108 [in Ukrainian].
7. Lepekha, T. V. (2000). *Lexical-semantic and word-forming-structural features of forensic terminology*. Extended abstract of candidate's thesis. Dnipropetrovs'k [in Ukrainian].
8. Lun' o, P. Ye. (2014). *Terminology of constitutional law of Ukraine: history of formation and system organization*. Extended abstract of candidate's thesis. L'viv [in Ukrainian].
9. Lyubchenko, M. I. (2015). *Legal terminology: concepts, features, types*. Kharkiv: TOV «VYDAVNYTSTVO PRAVA LYUDYNY» [in Ukrainian].
10. Monastyr's'ka, R. I. (2012). *Terminology of civil legislation in systemic and semasiological aspects (on the material of the Civil Code of Ukraine)*. Extended abstract of candidate's thesis. Dnipropetrovs'k [in Ukrainian].
11. Trach, N. S. (2003). Terminology of modern legislation of Ukraine (lexical aspect). *Naukovi zapysky Nats. un-t «Kyievo-Mohylyans'ka akademiya»*, 22, 28 [in Ukrainian].